

**ПАМ'ЯТКИ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ Й ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ОБ'ЄКТИ
РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ
«РАВСЬКЕ РОЗТОЧЧЯ»: СТАН ОХОРОНИ І ПЕРСПЕКТИВИ
РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ**

Віталій Брусак, Діана Кричевська, Світлана Благодир

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. П. Дорошенка, 41, 79007, м. Львів, Україна*

Регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Равське Розточчя» (19 103 га) є складовою української частини міжнародного біосферного резервату «Розточчя» (74 416,0 га). Територія РЛП має значний потенціал для розвитку рекреації та природно-пізнавального, релігійного і ностальгійного туризму. Тут є цікаві пам'ятки неживої природи і туристично-атракційні місця паломницького характеру, багато сакральних об'єктів (Крехівський монастир, церкви, костели, освячені джерела), меморіальні поховання.

З геологічних пам'яток є цікаві відслонення у закинутих кар'єрах поблизу хутора Зелена Гута (мергелі верхньої крейди зі скам'янілими рештками), с. Кам'яна Гора (пісковики міоцену), с. Ниви (кварцево-глауконітові піски міоцену), закинуті копальні з видобутку бурого вугілля у відкладах палеогену неподалік с. Монастирок, г.Лиса поблизу с. Борове (кварцеві піски міоцену з прошарками вапняку), морена окського часу та ератичні валуни на пасмі Вовковиця неподалік м. Рава-Руська .

З геоморфологічних об'єктів визначними є: пасмо-останець Вовковиця (342 м), гора-останець Побійна поблизу с. Крехів, скелі і печери на г. Кам'яна (393 м) неподалік Крехівського монастиря, скелі г. Городище поблизу с. Потелич, горби-останці поблизу хут. Капелюх, параболічна дюна неподалік селища Магерів, яри-дебри в околицях с. Майдан.

Гідрологічні пам'ятки представлені джерелами з різним дебітом неподалік Магерова та сіл Крехів, Козулька, Монастирок, Кам'яна гора, Старе Село. Найвідоміші джерела – «Маруся», навколо якого сформувався Маріїнський центр «Заглина», та «Божої Матері» неподалік Крехівського монастиря.

Ключові слова: пам'ятки неживої природи, історико-культурні об'єкти, Розточчя, регіональний ландшафтний парк.

Вступ. Пам'ятки неживої природи та історико-культурні об'єкти на природоохоронних територіях виступають водночас як об'єкти охорони і збереження, так і ресурси для розвитку рекреації й туризму, організації наукових досліджень і еколого-освітньої діяльності. Доволі важлива роль зазначених об'єктів у *національних природних парках* (НПП) і *регіональних ландшафтних парках* (РЛП), які є природоохоронними, рекреаційними установами, відповідно, загальнодержавного і місцевого значення. Проте рівень вивченості й узагальнення інформації про пам'ятки неживої природи й історико-культурні об'єкти є значно кращим у національних парках, порівняно з РЛП. Це стосується і регіонального ландшафтного парку «Равське Розточчя» – одного з наймолодших природоохоронних об'єктів Українського Розточчя.

Мета дослідження – узагальнити дані про пам'ятки неживої природи та історико-культурні об'єкти регіонального ландшафтного парку «Равське Розточчя» для їхньої оцінки та розробки перспективних туристичних маршрутів, які може використовувати РЛП.

Для реалізації мети дослідження опрацьовано дані про пам'ятки неживої природи Українського Розточчя, які наведені у довідниках “Геологические памятники Украины” [5], працях В. Брусака [1], Ю. Зінька та ін. [4], дані щодо історико-культурних об'єктів з довідкових джерел [8] і Проекту організації території регіонального ландшафтного парку «Равське Розточчя» [6], а також результати власних польових досліджень, виконаних у процесі розроблення Проектів організації території Яворівського НПП і природного заповідника (ПЗ) «Розточчя» та підготовки номінаційної форми української частини Міжнародного біосферного резервату «Розточчя».

Територія досліджень. Регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» площею 19 103 га створено рішенням Львівської обласної ради № 341 від 13.06.2007 р. У РЛП увійшли ділянки Магерівської селищної та Дев'ятирської, Потелицької, Середкевицької, Липниківської, Кам'яногірської, Кунинської і Крехівської сільських рад (рис. 1). До парку зачислено 39 поселень, у яких проживає 13,2 тис. осіб. РЛП разом з ПЗ «Розточчя», Яворівським НПП, заказником «Янівські чаплі» і заповідним урочищем «Немирів» та лісовими масивами навколо Яворівського військового полігону у 2011 р. увійшов до складу української частини Міжнародного біосферного резервату «Розточчя» (74 416,0 га).

За природно-географічним районуванням Львівщини К. І. Геренчука (1971) парк розташований у межах двох регіонів: височини Розточчя та рівнини Малого Полісся.

Ступінь збереженості природної рослинності РЛП доволі низький (41,2 %) через високу сільськогосподарську освоєність території (63,7 %), зокрема, значну розораність (50,6 %) та низьку, як для лісової зони, лісистість (23,6 %) [7]. Найвища частка лісів у структурі земель Середкевицької (44,2 %), Потелицької (33,5 %) і Дев'ятирської (24,6 %) сільських рад, найнижча – в Кам'яногірській (9,7 %). Найбільша частка антропогенізованих угідь знаходиться у малополіській частині парку, зокрема, на ділянках Кам'яногірської (70,0 %), Кунинської (69,6 %), Липницької (66,3 %) і Крехівської (66,2 %) сільських рад [7].

Ступінь господарського освоєння території РЛП відображає функціональне зонування. Найбільшу площу займає господарська зона – 14 474,1 га (75,8 %), зони регульованої і стаціонарної рекреації займають, відповідно, 3 530,7 га (18,5 %) і 479,4 га (2,5 %), а заповідна – 618,5 га (3,2 %). Основу заповідного ядра РЛП становить водно-болотний комплекс гідрологічного заказника загальнодержавного значення «Потелицький» (162 га) [6].

Результати дослідження. Територія РЛП «Равське Розточчя» володіє значним потенціалом для розвитку рекреації і туризму: тут є цікаві пам'ятки неживої природи й туристично атракційні місця паломницького характеру, багато меморіальних поховань, об'єктів культурної спадщини різних етносів, що мешкали у регіоні.

Основною розвитку *природно-пізнавального туризму* є пам'ятки неживої природи. Під *пам'ятками неживої природи* розуміємо детально вивчені еталони

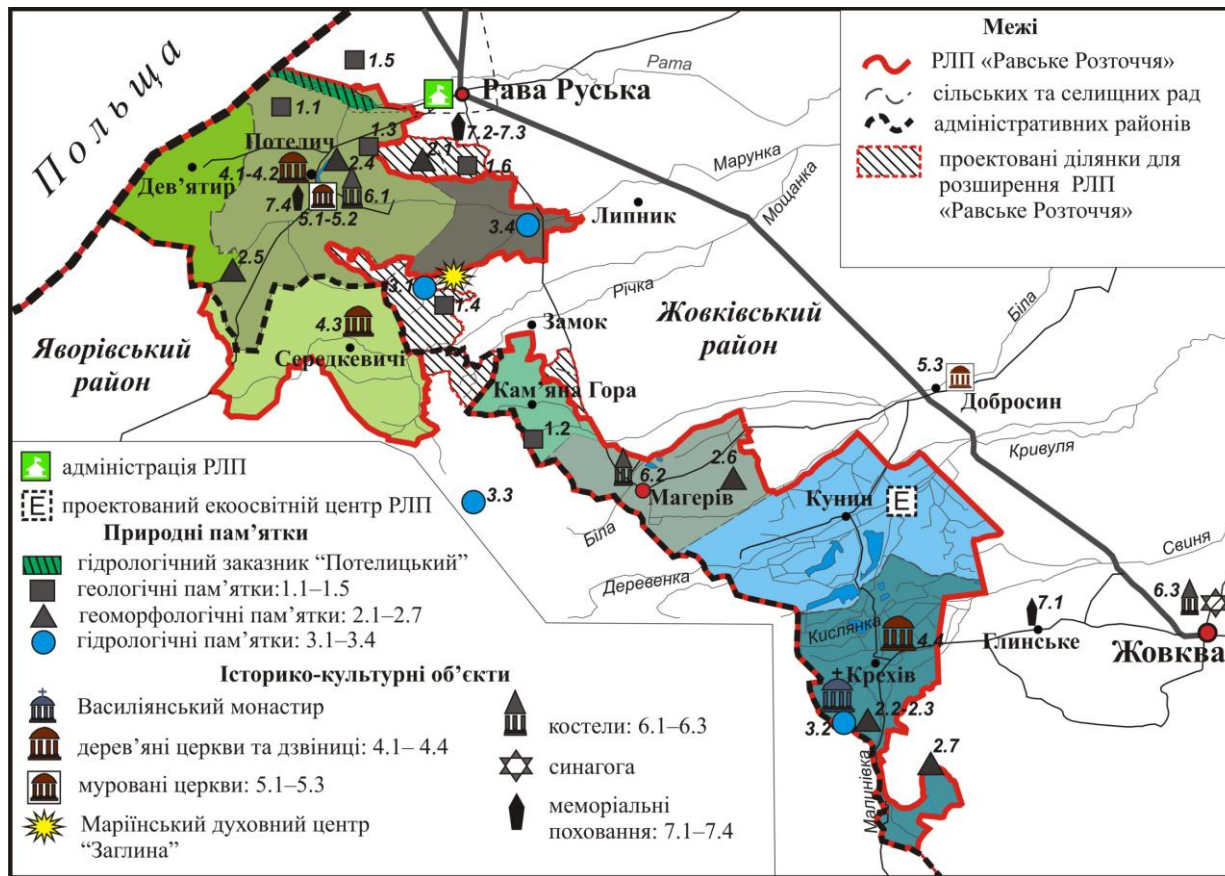

Рис. 1. Пам'ятки неживої природи та історико-культурні об'єкти РЛП «Равське Розточчя»
 Fig. 1. Monuments of non-living nature and historical and cultural objects of RLP «Ravske Roztochchia»

природних феноменів чи типові природні утворення з доброю морфологічною вираженістю (відслоненістю). Вважаємо, що усі пам'ятки неживої природи можна розділити на три класи відповідно до головного об'єкта їхньої цінності для охорони [2]. *Геологічні пам'ятки природи* – це цінні геологічні відслонення, палеонтологічні і тектонічні об'єкти тощо, *геоморфологічні* – форми рельєфу різного генезису, а *гідрологічні* – водні об'єкти. Окремі пам'ятки мають комплексну цінність, можна також виокремлювати *підкласи* пам'яток – геолого-геоморфологічні, гідролого-геоморфологічні тощо. Спроби упорядкування принципів класифікації геологічних і геоморфологічних пам'яток природи здійснено в окремих працях [2; 3].

З *геологічних пам'яток* на території РЛП «Равське Розточчя» (див. рис. 1) слід відзначити цікаві відслонення у закинутих кар'єрах поблизу хутора Зелена Гута (1.1 – мергелі та опока маастрихтського ярусу зі скам'янілими рештками мешканців крейдового моря), с. Кам'яна Гора (1.2 – пісковики міоцену), с. Ниви (1.3 – кварцево-глауконітові піски міоцену), закинуті копальні з видобутку бурого вугілля у відкладах палеогену в урочищі Заглина поблизу с. Монастирок (1.4 – у териконах трапляються стовбури скам'янілих дерев, а у пластах вугілля – стовбури, іноді довжиною до 40 м і завтовшки до 1 м), г. Лиса (Гора Баба, 310 м) неподалік с. Борове (1.5 – сірі кварцеві піски міоцену з прошарками черепашникового вапняку), 1.6 – морена окського часу та ератичні валуни на пасмі Вовковиця південніше м. Рава-Руська.

Рис. 2. Гора-останець Побійна поблизу с.Крехів

Fig. 2. The butte mountain of Pobiyna near the village of Krehiv

З геоморфологічних об'єктів (див. рис. 1) цікавими є: 2.1 – пасмо-останець Вовковиця (342 м), 2.2 – гора-останець Побійна південніше с. Крехів (див. рис. 2), скелі і печери (див. рис. 3) на горі Кам'яна (393 м) біля Крехівського монастиря (2.3), скелі г. Городище неподалік с. Потелич (2.4), горби-останці поблизу хутора Капелюх (2.5), параболічна дюна в урочищі Козинець поблизу смт Магерів (2.6), яри-дебри в околицях с. Майдан (2.7).

Рис. 3. Скелі на г. Кам'яна неподалік Крехівського монастиря, складені вапнистими пісковиками середнього бадену
 Fig. 3. Rock on the mountain Kamyaniv near Krekhiv Monastery, composed of limestone sandstones of the middle Baden

З гідрологічних пам'яток слід відзначити виходи численних джерел з різним дебітом у межах розтоцької частини РЛП поблизу смт Магерів та сіл Крехів, Козулька, Монастирок, Кам'яна гора, Старе Село. Найвідоміші джерела – «Маруся» (3.1), навколо якого сформувався Маріїнський центр «Заглина», та «Божої Матері» (3.2) поблизу Крехівського монастиря (рис. 4). Їх щорічно відвідує, відповідно, близько 10 і 20 тис. осіб. Популярними є також джерела «З'явлення Божої Матері» (3.3) неподалік Магерова і «Архистратига Михаїла» у Старому Селі (3.4).

РЛП з прилеглими територіями сприятливі для розвитку релігійного та сентиментального (ностальгійного) туризму. Ресурсом *релігійного туризму* є десятки сакральних об'єктів (монастир, церкви, костьоли, освячені джерела). Слід відзначити церкву Святого Духа (1502 р.) у с. Потелич (4.1) – найстарішу дерев'яну церкву Львівщини, яку 2013 року внесли до списку об'єктів Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО, а також – комплекс

Рис. 4. Джерело Божої Матері в урочищі Рубаня поблизу Крехівського монастиря
Fig. 4. Source of Vozha Matir in the tract of Ruban near Krekhiv monastery

Василіанського монастиря (XVII–XVIII ст.) поблизу с. Крехів і Маріїнський молодіжний духовний центр «Заглина» неподалік с. Монастирок.

До ресурсів *ностальгійного туризму* належать: колишні німецькі сільські колонії, військові поховання різних історичних періодів, пам'ятки єврейської та польської культури.

На Жовківщині знаходилося 10 німецьких сільськогосподарських колоній (третина всіх колоній на Львівщині), закладених у XVIII–XIX ст. З військових поховань найбільший інтерес становлять (див. рис. 1): меморіал загиблих у Першій світовій війні австрійських і російських солдатів поблизу с. Гійче; кладовище загиблих у Першій світовій війні австрійських солдатів у с. Глинсько (7.1); цвинтар французьких і бельгійських військовополонених Другої світової

війни (7.2) та братські могили радянських військовополонених, які загинули в концтаборі «Шталаг–325» у 1941–1942 рр. поблизу м. Рава-Руська (7.3); меморіальний цвинтар німецьких воїнів періоду Другої світової війни, перепохованих з різних місць України в с. Потелич (7.4).

З пам'яток єврейської та польської культури найціннішими є синагога (1692–1698 рр.) і костел Святого Лаврентія (1606–1618 рр.) у м. Жовква.

В околицях парку силами працівників державного підприємства «Рава-Руське лісове господарство» облаштовано еколого-пізнавальну стежку «На гору Вовковиця», яка ознайомить відвідувачів із буковими фітоценозами краю, типовими і раритетними видами флори. Завершується екостежка поблизу меморіалу військовополоненим французької і бельгійської армій. У парку облаштовано інформаційними стендами відпочинкові зони у селах Потелич і Дев'ятир.

На жаль, адміністрація РЛП недостатньо використовує сьогодні рекреаційно-туристичний потенціал регіону. На офіційному сайті установи [8] у розділі «Рекреація і туризм» відсутня інформація про потенційні туристичні маршрути та екскурсії.

Для розвитку туристично-рекреаційної сфери парку пріоритетними є: 1) розробка еколого-пізнавальних стежок та туристичних маршрутів (автомобільних, велосипедних, пішохідних) із залученням фахівців наукових і навчальних установ, громадських та релігійних організацій; 2) облаштування мережі туристичних маршрутів інформаційними стендами; 3) поширення інформації щодо рекреаційних ресурсів РЛП «Равське Розточчя» шляхом виготовлення друкованих інформаційних буклетів, дописів на інтернет-сторінці парку; 4) створення «Екоосвітнього центру», який, згідно з Проектом організації території РЛП, запропоновано організувати у с. Бір Кунинський Кунинської сільради у приміщенні колишнього клубу [6]; 5) облаштування одинадцяти ділянок зони стаціонарної рекреації («Під Боровим», «Потелич. Городище», «Потелич 1», «Потелич 2», «Сорочі Лози», «Середкевичі», «Висіч», «Магерів», «Цитуля», «Козулька», «Папірня») [6].

Висновки. Територія РЛП «Равське Розточчя» має значний потенціал для розвитку рекреації та природно-пізнавального, релігійного і ностальгійного туризму. На жаль, його використовують лише частково. На досліджуваній території є цікаві геологічні, геоморфологічні і гідрологічні пам'ятки природи та туристично-атракційні місця паломницького характеру, багато сакральних об'єктів (церкви, костели, Крехівський монастир, освячені джерела), меморіальні поховання. Їхня популяризація сприятиме розвитку внутрішнього і міжнародного туризму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брусак В. Пам'ятки неживої природи Українського Розточчя / В. Брусак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.16 – С. 15–21.
2. Брусак В. Методичні аспекти класифікації і паспортизації геолого-геоморфологічних пам'яток природи / В. Брусак, В. Бакун // – Вісн. Львів. ун-ту. Серія географ. – 2011. – Вип. 39. – С. 44–51.
3. Зінко Ю. Класифікація і територіальне планування природоохоронних

- геоморфологічних об'єктів / Ю. Зінько // Вісник Львів. ун-ту. Серія географ. – 1998. – Вип. 21. – С. 130–133.
4. Зінько Ю. Міжнародний геопарк «Кам'яний ліс Розточчя»: концепція та програма формування / Ю. Зінько, А. Богущкий, В. Брусак, Р. Гнатюк, Окс. Шевчук, М. Кромпец, Я. Бурачинський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.16 – С. 33–45.
 5. Коротенко Н. Е. Геологические памятники Украины: справочник-путеводитель / Н. Е. Коротенко, А. С. Щирица, А. Я. Каневский и др. – Киев: Наук. думка, 1987. – 156 с.
 6. Проект організації території регіонального ландшафтного парку «Равське Розточчя», охорони, відтворення й рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів / Андрєєва О. О., Башта А.-Т. В., Беднарська І. О. та ін. / Керівник розробки О. О. Кагало // Розробник: Інститут екології Карпат НАН України. – Львів, 2013–2015.
 7. Худоба В. Конструктивно-географічні засади оптимізації структури земельних угідь РЛП «Равське Розточчя» / В. Худоба // Вісник Львів. ун-ту. Серія географ. – 2014. – Вип. 45. – С. 376–385.
 8. РЛП «Равське Розточчя». Офіційний сайт. Електронний ресурс : <http://roztochia.org.ua/activity/recreation>

REFERENCES

1. Brusak V. (2010). Pamiatky nezhyvoi pryrody Ukrainskoho Roztochchia. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 20.16, 15-21 (In Ukrainian).
2. Brusak V., Bakun V. (2011). Metodychni aspekty klasyfikatsii i pasportyzatsii heoloho-heomorfolohichnykh pamiatok pryrody. *Visnyk Lviv. un-tu. Seriiia heohraf.*, 39. 44–51 (In Ukrainian).
3. Zinko Yu. (1998). Klasyfikatsiia i terytorialne planuvannia pryrodookhoronnykh heomorfolohichnykh obiektiv. *Visnyk Lviv. un-tu. Seriiia heohraf.*, 21. 130–133 (In Ukrainian).
4. Zinko Yu. Bohutskiy A., Brusak V., Hnatiuk R., Shevchuk Oks., Krompiets M., Burachynskiy Ya. (2010). Mizhnarodnyi heopark «Kamiany lis Roztochchia»: kontseptsiia ta prohrama formuvannia. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 20.16 33–45 (In Ukrainian).
5. Korotenko N. E., Shchyrytsa A. S., Kanevskiy A. Ia. (1987). *Heolohycheskye pamiatnyky Ukrainy: spravochnyk-putevodytel*. Kiev: Nauk. Dumka, 156 pp. (In Russian).
6. Andrieieva O. O., Bashta A.-T. V., Bednarska I. O. et. al. (2015). *Proekt orhanizatsii terytorii rehionalnoho landshaftnoho parku «Ravske Roztochchia», okhorony, vidtvorennia y rekreatsiinoho vykorystannia yoho pryrodnykh kompleksiv ta obiektiv*. Kerivnyk rozrobky O. O. Kahalo. Lviv : Instytut ekolohii Karpat NAN Ukrainy (In Ukrainian).
7. Khudoba V. (2014). Konstruktyvno-heohrafichni zasady optymizatsii struktury zemelnykh uhid RLP «Ravske Roztochchia». *Visnyk Lviv. un-tu. Seriiia heohraf.*, 45, 376–385 (In Ukrainian).
8. RLP «Ravske Roztochchia». Ofitsiinyi sait. Elektronnyi resurs : <http://roztochia.org.ua/activity/recreation>

**MONUMENTS OF NON-LIVING NATURE AND HISTORICAL-
CULTURAL OBJEKTS OF THE REGIONAL LANDSCAPE PARK «RAVSKE
ROZTOCHIA»: CONDITION OF CONSERVATION
AND PROSPECT OF RECREATIONAL USE**

V. Brusak, D. Krychevska, S. Blahodyr

*Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko St., 41, UA – 79007 Lviv, Ukraine*

Regional landscape park «Ravske Roztochchia» (19 103 hectares) is a component of the Ukrainian part of the international biosphere reserve «Roztochya» (74 416,0 hectares). The RLP area has significant potential for the development of recreation and natural-cognitive, religious and nostalgic tourism. There are interesting monuments of non-living nature and tourist attractions of the pilgrimage nature, many sacral objects (churches, Krekhiv monastery), memorial burial grounds.

From the geological monuments there are interesting outcrops in the thrown open quarries near the small village of Zelena Huta (the marl of the upper chalk with fossilized remains), the village of Kamyanyaya Gora (sandstones Miocene), the village of Nivi (the quartz-glaucconite sands of Miocene), abandoned mines for brown coal mining in the Paleogene deposits near the village of Monastirok, mountain Lysa near the village Borove (quartz sand of Miocene with layers of limestone), a moraine of octane time, and erratic boulders on the Vovkovytsia ridge near the city of Rava-Ruska.

We can stand out such an a geomorphological objects : butte ridge Vovkovitsa (342 m), the butte mountain Pobiyna near the village of Krehiv, the rocks and the caves on Kamyanyivka (393 m) near the Krekhiv monastery, the rock of mountain Gorodische near the village of Potelych , the butte hills near the small village Kapeliuh, a parabolic dune near the village of Magher, and a ravine in the vicinity of Maidan village.

Hydrological monuments are represented by sources with different debit near Magerov and the villages of Krekhiv, Kozulka, Monastirk, Kamyana Gora, Stare Selo. The most famous sources are Marusya, around which Mariinsky Center «Zaglyna» and «Bozha Matir» which were formed near the Krekhiv Monastery.

Key words: monuments of non-living nature, historical and cultural objects, Roztochya, regional landscape park.